

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті порушено проблему розвитку творчої індивідуальності майбутнього вчителя фізичної культури в процесі підготовки до професійного самовдосконалення, розкрито сутність понять “професійне самовдосконалення” та “творча індивідуальність учителя фізичної культури”; висвітлено педагогічні й психологічні підходи до розуміння феномена творчості як одного з основних концептів процесу підготовки до професійного самовдосконалення; окреслено фактори формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя фізичної культури. Підкреслено, що найважливішим фактором і необхідною умовою ефективного самовдосконалення майбутнього вчителя фізичної культури є процес творчості, що визначає його творчу сутність.

Ключові слова: майбутній учитель фізичної культури, особистість, професійна освіта, професійне самовдосконалення, розвиток, самореалізація, творча індивідуальність, творчість, фактори.

Сучасні школи потребують самодостатніх особистостей, здатних творчо реагувати на зміни в суспільстві, спроможних не тільки вільно оперувати отриманими знаннями й уміннями та вміти передавати їх учням, а й безперервно, упродовж життя, збагачувати власний досвід професійного самовдосконалення, саморозвитку, самовиховання, творчої самореалізації.

Сьогодні професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури має бути спрямована не лише на формування у студентів функціональної готовності до виконання професійних функцій, а й здатності до безперервного вдосконалення своєї творчої індивідуальності впродовж життя. Професійна підготовка вчителя – це процес становлення самостійної, енергійної особистості, здатної до професійної самореалізації, до постійного самотворення й самозростання.

Ідеал сучасного вчителя поступово змінюється, перетворюючись з особистості з енциклопедично розвиненою пам'яттю на ерудовану творчу індивідуальність із гнучким розумом, швидкою реакцією на все нове, повноцінними, розвинутими потребами подальшого пізнання та самостійної дії, творчими здібностями.

Актуальність порушеної в статті проблеми підкреслено соціальною потребою у творчих учителях фізичної культури та необхідністю вдосконалення системи освіти, форм і методів формування творчої індивідуальності майбутніх фахівців у процесі професійного навчання, а також зростанням потреби особистості в розвитку своєї цілісності та індивідуальності.

Мета статті – розкрити сутність дефініцій “професійне самовдосконалення”, “творча індивідуальність”; висвітлити педагогічні та психологічні підходи до розуміння феномена творчості як одного з основних кон-

цептів процесу підготовки до професійного самовдосконалення; окреслити фактори формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя фізичної культури.

Найширше коло питань щодо творчості й виявлення творчих здібностей особистості містять праці багатьох учених, зокрема М. Бахтіна, Д. Богоявленської, Г. Буша, Т. Волобуєвої, Дж. Гілфорда, Я. Пономарьова, А. Пуанкаре, В. Роменець, З. Сіверс, В. Століна, Е. Торранса, А. Шуміліна та ін.

Різні аспекти творчої індивідуальності пояснювали А. Асмолов, М. Бахтін, В. Белов, І. Кон, В. Міріманов, В. Шадриков; гуманістичні концепції розуміння розвитку особистості як необхідної умови для максимальної творчої самореалізації розробили А. Деркач, Л. Коханович, Н. Кузьміна, А. Маслоу, Л. Мітіна, Г. Олпорт, К. Роджерс, Л. Рябов, А. Сущенко та ін.).

Привертає увагу широке використання творчої активності студентів і роль творчості в їх професійно-творчому саморозвитку під час навчально-виховного процесу в публікаціях таких науковців, як: В. Андреев, Д. Богоявленська, Г. Горченко, А. Деркач, В. Зазикін, І. Зайцева, П. Кравчук, О. Лук, Л. Макарова, Л. Мільто, В. Мухіна, О. Пехота, Я. Пономарьов, Ю. Фокін, В. Фрицюк, І. Ширшова.

Педагогічні й психолого-педагогічні аспекти самореалізації особистості досліджено Б. Ананьєвим, В. Андреевим, Д. Богоявленською, Р. Брушлинським, Л. Виготським, Л. Дроздіковою, Д. Ельконіним, В. Загвязинським, А. Леонтьєвим, В. Клименком, Г. Костюком, А. Маслоу, А. Матюшкіним, М. Махмутовою, В. Моляко, Я. Пономпрьовим, К. Роджерсом, В. Риндак, В. Роменцем, С. Рубінштейном, С. Сисоєвою, Т. Сущенко, Б. Тепловим, В. Шадриковим та ін.

На особливу увагу заслуговують розробки гуманістичної концепції розуміння розвитку особистості як необхідної умови для максимальної творчої самореалізації таких учених, як А. Деркач, Л. Коханович, Н. Кузьміна, А. Маслоу, Л. Мітіна, Г. Олпорт, К. Роджерс, Л. Рябов, А. Сущенко та ін.

Цінним, на наш погляд, є розробки стосовно впливу чинників навколишнього середовища та спадковості на формування та розвиток особистості, які вивчали вітчизняні й зарубіжні науковці: Б. Ананьєв, А. Бодолів, А. Божович, М. Бубер, С. Вешловський, Л. Виготський, А. Дистервег, Я. Коменський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, А. Маслоу, І. Песталоці, В. Сухомлинський, Л. Рубінштейн, Ц. Урманіс, З. Фрейд та ін.

Аналізуючи проблему творчої індивідуальності майбутнього вчителя фізичної культури, звернемося до тлумачень дефініцій “творчість”, “творча індивідуальність”. Поняття “творчість” тлумачать як “форму діяльності людини, спрямовану на створення якісно нових для неї цінностей, що мають суспільне значення, тобто важливих для формування особистості як суспільного суб’єкта” [8, с. 286], як “чинник і передумову свободи людини” [3, с. 142], як “мислення в його вищій формі, яке проявляється як уява і яке виходить за межі відомих способів вирішення завдання” [10, с. 142].

Ми розглядаємо майбутнього вчителя фізичної культури як творчу особистість, здатну реалізовувати свої індивідуальні можливості, яка має нетрадиційне самостійне мислення, багатий духовний світ, прагнення до творчої самореалізації, особистісного та професійного самовдосконалення впродовж усього життя.

Під творчістю в педагогіці розуміють процес засвоєння матеріальних і духовних цінностей, створених людством, під час якого відбувається формування й розвиток творчої особистості. Слід зазначити, що при підготовці майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення творчість розуміють як процес засвоєння матеріальних та духовних цінностей, створених людством, під час якого відбувається формування й розвиток творчої особистості.

За визначенням А. Брушлинського, творчість – це відкриття невідомого, створення нового, подолання стереотипів і шаблонів, О. Тихомиров пов'язує творчість із мисленням, А. Маслоу вбачає прояви істинної творчості в повсякденному реальному житті, щоденному виборі життєвих ситуацій, у різних формах самовираження людини. На думку відомих учених, таких як Л. Виготський, Я. Пономарьов, С. Рубінштейн, творчість – це виникнення й розвиток нових структур, нового знання, нових способів діяльності, під час якої створюється дещо нове, оригінальне, що потім входить в історію розвитку не тільки самого творця, а й науки, мистецтва тощо.

Аналіз першоджерел дає змогу стверджувати, що творчість – це процес людської діяльності, результатом якої є створення якісно нових матеріальних та духовних цінностей, і яка оцінюється за своєю соціальною значущістю, новизною, оригінальністю, неповторністю, унікальністю. Це вища форма активності та самостійності діяльності людини, в тому числі робота над професійним самовдосконаленням.

Особистісне й професійне самовдосконалення зумовлено багатьма внутрішніми (генетичними, біологічними й фізичними) та зовнішніми (належністю індивідуума до певної культури, соціально-економічного класу, родини й освітньо-виховного середовища соціуму) факторами.

Фактори впливу на формування й розвиток особистості вивчали чимало українських і зарубіжних учених: Б. Ананьєв, М. Бубер, Л. Виготський, А. Дистервег, Г. Костюк, О. Леонтьєв, А. Маслоу, І. Песталоуці, Л. Рубінштейн, В. Сухомлинський та ін.

Поняття “індивідуальність” у педагогіці та психології розглядають переважно як вираження відмінностей однієї людини від іншої в парадигмі одиничного, неповторного, особливого, як “своєрідність психіки й особистості індивіда, його неповторність”, його визначення багато в чому перегукується з поняттям “особистість”, яке застосовують, коли індивіда характеризують як суб'єкт соціальних відносин [1, с. 158].

У студентські роки формується індивідуальність майбутнього вчителя фізичної культури. Творчі можливості студента реалізуються в різних видах діяльності. Під час підготовки майбутніх учителів фізичної культури

необхідно формувати прагнення до самостійного здобуття нових знань, наполегливість у вирішенні педагогічних проблем.

Творча індивідуальність учителя фізичної культури, на нашу думку, – це особистість, для якої творчість є способом життя, світосприйняття, самоствердження й самореалізації; це особистість, яка постійно прагне до духовного саморозвитку та професійного самовдосконалення у власній (у тому числі педагогічній) діяльності, до здоров'язбереження учнів та формування в них здорового способу життя під час навчально-виховного процесу. Творчий учитель постійно відчуває потребу в новаторській діяльності, має здібності до впровадження інноваційних педагогічних технологій, тим самим впливаючи на формування творчої особистості кожного вихованця.

Процес формування вчительської індивідуальності відбувається на тлі творчості, що є однією з обов'язкових ознак професіоналізму вчителя фізичної культури. Вільна творча самореалізація особистості є запорукою її успішної адаптації та інтеграції, здійснення нею свого професійного призначення.

Поняття про творчу індивідуальність містить у собі ідею самовдосконалення (як особистісного, так і професійного) особистості майбутнього вчителя фізичної культури. У творчому процесі відбувається перетворення внутрішнього світу майбутнього педагога. Творчість торкається не лише його інтелектуальної сфери, а й емоційної, сфери фізичного здоров'я.

Дослідниці С. Козлова та Т. Поніманська визначають факторами розвитку особистості спадковість, середовище й виховання, тобто біологічні та соціальні чинники. А. Мудрик [7] серед факторів розвитку особистості виокремлює мегафактори (космос, планета, світ), макрофактори (країна, етнос, суспільство, держава), мезофактори (місцевість і тип поселення, засоби масової інформації, належність до певної культури) та мікрофактори (сім'я, група ровесників, виховні організації, мікросоціум).

Одним із найважливіших факторів впливу на формування творчої індивідуальності майбутнього учителя фізичної культури є педагогічно комфортне, професійно орієнтоване освітнє середовище, що сприяє творчому розвитку студентів. Середовище – це сукупність природних умов, у яких відбувається життєдіяльність якого-небудь організму [2, с. 1116]; а “оточення” – те, що оточує кого-небудь; середовище, довкілля; люди, які оточують кого-небудь [2, с. 690]. Комфортне освітнє середовище – це сприятливі умови для розвитку й формування особистості, сукупність умов, які визначають сприятливий клімат для актуалізації потенціалу всіх учасників освітнього процесу [6].

Структурними компонентами педагогічно комфортного середовища є творча доброзичлива атмосфера, ситуація успіху, імпровізація (як уміння сфокусувати сили душі й розуму, запаси пам'яті), що має стати пусковим механізмом у складному процесі активізації творчого потенціалу студентів. Адже творче освітнє середовище починається там, де відбувається зустріч утворювального з утворюваним, де вони разом починають її проєк-

тувати й будувати, і де між окремими суб'єктами освіти починають вибудовуватися певні зв'язки й відносини [9]. Особливо цінним є вміння викладача запропонувати таку форму навчання, яка захоплює, дивує та вражає, стимулює розкриття його самобутності. Це – своєрідне піднесення особистості, підвищення її особистісного статусу [11, с. 40].

На нашу думку, факторами, що зумовлюють формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя фізичної культури, є:

- нагальна потреба в збереженні фізичного та духовного здоров'я нації;

- соціальне замовлення й очікування суспільства щодо творчих учителів із неповторними індивідуальностями, психологічно та соціально готовими до професійного самовдосконалення впродовж усього життя;

- входження України в європейський науковий та освітній простір з метою для підвищення конкурентоспроможності системи вищої освіти та мобільності випускників вищих навчальних закладів на європейському ринку праці;

- використання новітніх здоров'язбережних, педагогічних та інформаційних технологій;

- творча індивідуальність фізично загартованого й духовно багатого викладача-новатора;

- впливовість та дієвість особистісних рис майбутнього вчителя, творча самореалізація його природних здібностей і нахилів, прагнення до професійного самовдосконалення, професійна ініціативність, комунікабельність, організаторські здібності, які необхідно постійно розвивати;

- постійне прагнення студента до самостійності в набутті знань, адже навчити майбутнього вчителя самостійно оволодівати необхідними знаннями, формувати й розвивати в собі вміння та навички, допомогти студентам стати активними, творчими людьми – одне з найважливіших завдань вищої освіти; саме самостійна робота студентів, за словами А. Кузьмінського [6, с. 309] впливає на формування фахівця сучасного рівня, виробляє здатність самостійно приймати рішення;

- власне процес творчості, що підсилює саморозвиток особистості, адже самовдосконалення – це не спонтанна актуальність, а вмотивований творчий процес розкриття реальних і розвитку потенційних здібностей, свідомої самоосвіти та самовиховання особистості.

Навчальна діяльність повинна мати творчий характер, а “творчі якості необхідні для творчої діяльності” [4, с. 149]. Творчий характер навчання – основна передумова підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійного самовдосконалення.

Висновки. Отже, найважливішою особливістю педагогічної діяльності є її творчий характер, тому такою актуальною наразі постає проблема підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійного самовдосконалення, визначення факторів, які впливають на цей процес. Адже найважливішу роль у діяльності педагога відіграє його особистісна спря-

мованість, що характеризує соціально-моральну, професійно-педагогічну й пізнавальну спрямованість.

Список використаної літератури

1. Большая психологическая энциклопедия. – Москва : Эксмо, 2007. – 544 с.
2. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. – Київ : Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
3. Гагин Ю. А. Концептуальный словарь-справочник по педагогической акмеологии : учеб. пособ. / Ю. А. Гагин. – 2-е изд. – Санкт-Петербург : СПбГУПМ : Балт. пед. академия, 2000. – 222 с.
4. Діденко О. В. Методологічні засади формування творчості у майбутніх офіцерів-прикордонників / О. В. Діденко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко та ін. – Запоріжжя, 2008. – Вип. 51. – 412 с.
5. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. – Київ : Знання, 2005. – 486 с.
6. Лошакова Т. Ф. Педагогическое управление процессом создания комфортной среды в образовательном учреждении : монография / Т. Ф. Лошакова. – Екатеринбург, 2001. – 416 с.
7. Мудрик А. В. Социологизация человека : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / А. В. Мудрик. – 2- изд, испр. и доп. – Москва : Академия, 2006. – 304 с.
8. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-Бад ; редкол : М. М. Безруких, В. А. Болотов, Л. С. Глебова и др. – Москва : Большая Российская энциклопедия, 2003. – 528 с.
9. Слободчиков В. И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры / В. И. Слободчиков // Новые ценности образования: культурные модели школы. – Москва, 1997. – Вып. 7.
10. Словарь-справочник по педагогике / авт.-сост. В. А. Межериков ; под общ. ред. П. И. Пидкасистого. – Москва : ТЦ Сфера, 2009. – 448 с.
11. Сущенко Т. И. Особенности педагогического процесса высшей школы в эпоху приоритета личности / Т. И. Сущенко // Научный поиск в воспитании: парадигмы, стратегия, практика. III Междунар. науч.-практ. конфер. 24–25 марта 2011 г. : сб. докладов и тезисов выступлений / авт.-сост. В. П. Сергеева, Н. В. Чернышева, Н. Н. Рудь, А. А. Белов. – Москва : МГПИ АПКИППРО, 2011. – 438 с.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2015.

Шаповалова И. В. Факторы развития творческой индивидуальности будущих учителей физической культуры в процессе подготовки к профессиональному самосовершенствованию

В статье поднята проблема развития творческой индивидуальности будущего учителя физической культуры в процессе подготовки его к профессиональному самосовершенствованию, раскрыта сущность понятий “профессиональное самосовершенствование” и “творческая индивидуальность учителя физической культуры”; освещены педагогические и психологические подходы к пониманию феномена творчества как одного из основных концептов процесса подготовки к профессиональному самосовершенствованию; определены факторы формирования творческой индивидуальности будущего учителя физической культуры. Подчеркнуто, что важнейшим фактором и необходимым условием эффективного самосовершенствования будущего учителя физической культуры является процесс творчества, что определяет его творческую сущность.

Ключевые слова: *будущий учитель физической культуры, личность, профессиональное образование, профессиональное самосовершенствование, развитие, самореализация, творческая индивидуальность, творчество, факторы.*

Shapovalova I. Factors of Development of Creative Individuality Future Teachers of Physical Culture in Preparation for Professional Self-Improvement

The article raised the issue of the development of the creative personality of the future teacher of physical culture in the process of preparation for professional self-improvement, the essence of the concepts of “professional self” and “creative individuality of the teacher of physical culture”; lit pedagogical and psychological approaches to understanding the phenomenon of creativity as one of the key concepts of the process of professional self-development; the factors of formation of the creative personality of the future teacher of physical culture.

It is emphasized that the most important factor and a prerequisite for the effective improvement of future teacher of physical culture is the creative process that determines its creative essence. The role of creativity in development enhances the creative process of the personality, because self - improvement is not a spontaneous relevance and motivated creative process of disclosing the real and the development of potential abilities, self-conscious and self-identity.

The article notes that the most important feature of pedagogical activity is its creative, so such a topical problem of preparation of future teachers of physical culture to professional self-improvement, identification of factors that affect this process. After all, the most important role in the activities of the teacher plays his personal orientation that characterizes the socio-moral, professional and pedagogical and cognitive orientation.

Key words: *teacher of physical culture, personality, professional education, development, self-improvement, self-realization, creative individuality, creativity, factors.*